

Відгук

**рецензента, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри
інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи**

Вищого навчального закладу

„Університет імені Альфреда Нобеля”

Сапожникова Станіслава Володимировича

про дисертаційне дослідження Кожухової Хани Володимирівни

„Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до

використання цифрових технологій в професійній діяльності ”, подане

на здобуття наукового ступеня

доктора філософії (PhD)

зі спеціальності 015 – професійна освіта

Сучасний стан українського суспільства, який в історичному аспекті можна схарактеризувати як *етап військового стану, соціальних криз, соціальної напруженості та невизначеності, хаотичності подальшого розвитку* зумовлює необхідність збагачення свого історично напрацьованого освітнього потенціалу, активно вивчаючи інноваційний досвід організації та змісту власної системи вищої педагогічної освіти. Це допомагає виділити загальні закономірності розвитку професійної освіти майбутніх учителів, сприяє формуванню відкритого освітнього простору, дозволяє уникнути помилок, викликаних однобічністю й поспішним запозиченням зарубіжних систем.

Сучасна інформатизація освіти висуває певні вимоги до компетентності педагогів у сфері використання цифрових технологій. Їхній розвиток завжди має бути відповіддю на замовлення професійної сфери, яке щороку змінюється у зв'язку з певними потребами суспільства. Модернізація освітнього процесу вимагає створення конкурентного освітнього середовища для навчання, що, своєю чергою, неможливо без уведення цифрових технологій у підготовку майбутніх учителів як обов'язкового компонента програми ЗВО. Адже

впровадження цифрових технологій під час вивчення гуманітарних спеціальностей розкриває для процесу фахової підготовки нові можливості. Такий синтез допомагає інтелектуальному аналізу великої кількості інформації, збиранню та візуалізації даних, полегшує інформаційний пошук, а також дозволяє застосовувати математичну статистику. Усе це спрощує отримання достовірних даних та подальше використання результатів.

Саме гуманітарний складник освітнього процесу розвиває емоційний інтелект, що допомагає майбутнім фахівцям бути більш мотивованими та досягати своїх цілей. В умовах глобальної цифровізації саме ці здібності є найбільш затребуваними професійними навичками XXI століття.

У контексті зазначеного, тема представленої до захисту дисертаційної роботи Кожухової Хани Володимирівни *„Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності”* з огляду на актуальність поставленої проблеми, ступінь її дослідженості та доцільність її розробки, є своєчасною, оскільки авторка на основі теоретичного аналізу проблеми підготовки майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій, розкриває сутність його професійної підготовки, визначає критерії та показники, що дозволяють діагностувати наявний рівень його готовності до використання цифрових технологій, змістовно розробляє та упроваджує педагогічну технологію його підготовки до використання цифрових технологій та експериментально перевіряє її ефективність.

З метою дослідження заявленого предмета дослідницею сформульовано й використано низку провідних ідей теоретико-методологічного та практичного характеру.

Першою з таких ідей стало здійснення аналізу науково-педагогічної літератури, що дозволило виявити ступінь розробленості проблеми підготовки майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Так, здійснений дисертанткою аналіз наукових досліджень *засвідчив* недостатню розробленість форм і методів

підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Дослідницею було *встановлено*, що цифровізація гуманітарних наук дозволяє долати труднощі при розробці та використанні нових методів роботи з текстовими та візуальними даними, допомагає інтелектуальному аналізу значної кількості інформації, полегшує інформаційний пошук, а також дозволяє застосовувати методи математичної статистики. Здобувачкою була *доведена* гостра потреба в учителях гуманітарних спеціальностей, які вміють використовувати цифрові технології в професійній діяльності, у тому числі під час реалізації дистанційного навчання.

Друга ідея дослідження пов'язана з розкриттям сутнісних характеристик готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Так, дослідницею *визначено* ключові дефініції дослідження (готовність до професійної діяльності, готовність до використання цифрових технологій). Саме під *готовністю майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності* дисертантка *розуміє* цілісну характеристику особистості, що розкриває єдність знань, умінь, навичок до творчого використання цифрових технологій у гуманітарній галузі в процесі реалізації професійної діяльності та слугує формуванню в педагогів ключових компетентностей XXI століття, що визначені НУШ. Авторкою дослідження *обґрунтовано* та *розроблено* структуру *готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності*, що містить такі компоненти: мотиваційний (інтерес та потреба до використання цифрових технологій; розуміння цифрових технологій як цінності), когнітивний (розуміння цифрового середовища, професійних онлайн-спільнот для професійного розвитку; знання принципів і правил дотримання академічної доброчесності; володіння класифікацією, ознаками та призначенням цифрових освітніх ресурсів; критичне оцінювання інформації), операційно-технологічний

(оцінювання рівня власної цифрової компетентності; використання відкритих цифрових освітніх ресурсів педагогічного й методичного спрямування для професійного розвитку; використання цифрових інструментів для впровадження різних педагогічних методик), комунікативний (уміння використання цифрових технологій для ефективної організації співпраці учасників освітнього процесу, обміну педагогічним досвідом, спілкування з учнями та батьками).

Третьою ключовою ідеєю дисертаційного дослідження Х. В. Кожухової стало визначення критеріїв, показників та діагностика наявного рівня готовності майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій. Так, дисертанткою розроблено адекватні критерії готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності: гностичний, операційно-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, комунікативний, а також описано їхні показники відповідно до низького, середнього та високого рівнів готовності. Проведений Х. В. Кожуховою аналіз результатів констатувального етапів експерименту показав, що більшість студентів, які навчаються за спеціальностями «Мова і література (українська)», «Мова і література (англійська)», «Філософія» та «Історія» мають середній (55,8%) та низький (39,4%) рівні готовності до використання цифрових технологій. У процесі наукової розвідки здобувачкою було констатовано наявність актуальних проблем: низький рівень мотивації студентів до використання цифрових технологій; відсутність теоретичних знань для роботи з інтернет-сервісами; поверхове використання досить вузького переліку цифрових технологій під час навчання у ЗВО; недосконале володіння навичками комунікації в цифровому освітньому середовищі. Проведене дослідницею опитування експертів (учителів ЗЗСО та викладачів ЗВО) засвідчило, що більшість викладачів мають труднощі через недостатню розробленість методик підготовки студентів до використання цифрових технологій, а учителі серед вагомих професійних проблем називають

недостатній рівень сформованості власної цифрової компетентності, що не дозволяє повною мірою вирішувати професійні завдання в умовах дистанційного навчання. Проведений дисертанткою SWOT-аналіз дозволив виявити головні чинники впливу на рівень цифрової компетентності (ігрові методи навчання та інтерактивність освітнього процесу; гнучкість, доступність, високий ступінь автономії в організації, керуванні та реалізації освітнього процесу; різні цифрові канали зв'язку студентів і викладачів, що дозволяють отримувати миттєвий зворотний зв'язок тощо).

Четверта важлива ідея дослідження полягала у *розробці* та теоретичному обґрунтуванні педагогічної технології підготовки майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Так, дисертанткою теоретично *обґрунтовано* та *розроблено* педагогічну технологію підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності, під якою вона розуміє взаємопов'язану динамічну та гнучку сукупність форм, методів, засобів навчання, контролю та оцінки їх результатів, що об'єднані спільною метою функціонування та єдністю реалізації та слугують підґрунтям та інструментально забезпечують можливість використання педагогами цифрових технологій в професійній діяльності. Авторкою доведено, що презентована педагогічна технологія має універсальний характер та може бути впровадженою при вивченні будь-якої гуманітарної спеціальності у ЗВО. Так, здобувачкою визначено, що впровадження педагогічної технології доцільно реалізовувати на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, що дозволить здобувачам освіти I – II курсів набути навичок використання цифрових технологій та дозволить їм сформувати на старших курсах професійну компетентність, складником якої є цифрова. У процесі реалізації четвертої ідеї Х. В. Кожуховою *оновлено* зміст освітніх компонентів: «Філософія», «Історія України», «Педагогіка», «Психологія», «Безпека життєдіяльності», «Інформаційні технології»; *розроблено* та впроваджено навчальну дисципліну «Цифрові технології в

освіті», відповідний сайт для створення власного цифрового портфеля вчителя, банк тренінгових програм, навчальних проєктів, ситуаційних вправ, спрямованих на формування готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності; розроблено програми позааудиторної діяльності (кіноклуб, TED-конференції, семінари).

П'ята ідея наукової розвідки Х. В. Кожухової пов'язана із здійсненням експериментальної перевірки ефективності педагогічної технології підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Для цього дослідницею було *виділено* етапи реалізації авторської педагогічної технології: *мотиваційний*, спрямований на формування позитивного ставлення до застосування цифрових технологій в професійній діяльності; *практичний*, у якому здобувачі освіти набувають практичних навичок та культури використання цифрових технологій, формують цифрову компетентність як інструмент розвитку сучасного вчителя; *адаптаційно-рефлексивний*, спрямований на аналіз та моніторинг рівня готовності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності. Наведені дослідницею результати педагогічного експерименту *довели*, що більшість респондентів експериментальної групи досягли середнього (46,3%) і високого (38,4%) рівнів готовності до використання цифрових технологій в професійній діяльності. А проведений статистичний аналіз (за λ -критерієм Колмогорова-Смирнова) *засвідчив*, що зміни, які відбулися в експериментальній групі після проведення формувального етапу експерименту є статистично значущими. Таким чином, порівняння результатів контрольної групи до та після педагогічного експерименту *підтверджує*, ефективність презентованої дисертанткою педагогічної технології підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності.

Заслуговують на увагу результати апробації: 18 наукових праць здобувачки (16 – одноосібні), з них: 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 1 – у виданні, що індексується в НБД Scopus, 10 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 2 методичні розробки: «Gamification. Про ігри в освіті» (на прикладі використання інтернет-платформ Kahoot та Quizizz), «ІТ-технології в освіті. Форми і засоби навчання» (на прикладі уроку етики та єврейських традицій).

Вірогідність наукових положень, висновків, рекомендацій забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій, застосуванням методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, кількісним та якісним аналізом емпіричного матеріалу, практичною перевіркою.

Актуальність і новизна, важливість одержаних здобувачкою наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практична цінність сформульованих положень і висновків у сукупності становлять необхідні підстави для висновку про те, що дослідження Кожухової Хани Володимирівни є цінним у теоретичному і практичному аспектах та представляє значний науковий доробок для теорії і методики професійної освіти.

Оцінюючи виконане дослідження позитивно, слід відзначити окремі його недоліки та висловити певні зауваження:

1. Не зовсім зрозумілим здається нам твердження авторки на с.24 роботи, а саме: „ ... До цінностей гуманітарної освіти зараховують здібності людей аргументувати свою позицію, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, нестандартні розв'язання проблем та можливості мислити поза звичними рамками.” Цінність не є здібністю. На нашу думку авторці слід навести поняття цінності, на яке Вона спирається у своєму дослідженні.

2. п.1.2. с.70. Ключова реформа МОН України базується на використанні компетентнісного підходу, тому не зовсім зрозумілим здається нам чому авторка у своєму визначенні під готовністю майбутнього вчителя гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій розуміє

цілісну характеристику особистості, що розкриває саме єдність знань, умінь, навичок і, і чомусь ??? здібностей до творчого використання засобів цифрових технологій у гуманітарній галузі, яка допомагає у формуванні педагогів ключових компетентностей XXI століття. І як можна зрозуміти термін «допомагає»?

3. с. 70. Не зовсім зрозумілим здається нам, чому під час аналізу думок різних авторів щодо структури готовності майбутніх учителів (компонентів) авторка наводить роботу Н. Олександрової «Навчання майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей щодо використання та створення електронних освітніх ресурсів», де визначаються три взаємопов'язані *етати*? А потім мова знову йде про *компоненти*?

4. с. 79-80. Авторка для визначення вмінь та навичок, якими має володіти майбутній вчитель гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій, аналізує та модифікує тільки два документа: «Цифровий стандарт сучасного вчителя» та «Корпоративний стандарт цифрової компетентності викладачів Університету Грінченка». На нашу думку, для об'єктивного наукового аналізу слід було б проаналізувати ще хоча б один стандарт вишу з будь-якої європейської країни для порівняння.

5. С.172 Гра «Чимборасо». На думку авторки, чи можна вважати Вікіпедію науковим першоджерелом?

Втім, висловлені зауваження не применшують цінності проведеного дослідження. В цілому, дисертаційна робота Кожухової Хани Володимирівни безсумнівно є самостійним і цілком завершеним результатом наукових пошуків дослідниці, відзначається безперечною актуальністю важливої та значущої проблеми професійної освіти, містить значні наукові доробки, нові, раніше незахищені наукові положення.

У зв'язку із вищенаведеним вважаю, що дисертаційна робота Кожухової Хани Володимирівни на тему „Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей до використання цифрових технологій в професійній діяльності ” за актуальністю, новизною теоретичних результатів,

високим рівнем проведених досліджень відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341) та рекомендується до захисту на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 01 – Освіта/Педагогіка.

Рецензент, доктор педагогічних наук,

професор, професор кафедри інноваційних технологій

з педагогіки, психології та соціальної роботи

Вищого навчального закладу

„Університет імені Альфреда Нобеля“ **С. В. Сапожников**

